



AD VITAM S. VVILHELMI AB-
batis Hirsaugienſis

COMMENTARIVS.

AUCTOREM huius hiftorie (qua prima ſolet eſſe
commentatorum diſquiſitio) ignoramus quidem;
Veriſimiliter tamen ſuſpicamur fuiſſe Heymonem,
illum ipſum qui ſub ſucceſſore huius S. VVilhelmi
Gebhardo Prioris clauſtralis munere functus eſt.
Nam ea qua ab alio quodam fratre compendio potius eſt deſcripta, mi-
norem laudem meruit. Fuit autem praediſtus Heymo, vir moribus
& ſcientiâ probatus, qui in colligendis reſcribendisq; libris pro
fratrum vtilitate magnam diligentiam fecit. Erat ſanè (*vt in-*
quit Triſhemius) vir ſtudioſiſſimus, & tam in diuinis ſcripturis
quam in ſecularibus literis egregiè doctus, ingenio ſubtilis, &
ſatis admodum comptus eloquîo, qui eruditionis ſuæ præcla-
ra monumenta reliquit. Scripſit inter cetera ingenij ſui o-
pufcula vitam & miracula B. VVilhelmi ſupradiſti Abbatis;
quam tamen quidam alius frater poſteâ volens ampliare, bre-
uiorem reddidit. Scripſit etiam nonnullos ſermones & ho-
milias, quæ vt plurimum ex errore alteri cuidam eiufdem no-
minis Heymoni, ex monacho Halberſtadienſi Epifcopo, viro
æquè doctiſſimo, de quo longè ſuperius mentionem fecimus,
aſcribuntur. Itaq; commixtæ ſimul amborum Haymonum
homiliæ habentur, vt non niſi ſagaciſſimo lectori ex ipſâ phra-
ſi, licet cum difficultate, poſſibile ſit alterius ab alterius dicta
decernere.

In Chron.
Hirſaug.

I. SANCTI.] Multò latius olim Sancti nomen quam hodie pa-
ruit

Com.ad
Conu, S.
Afra.

tuit (inquit M. Velferus) Episcopi vulgò Sancti, Sanctissimi, Beatissimi dicebantur; quæ iam solius summi Pontificis est appellatio. Reliqui etiam Christiani, certè probatæ vitæ, Sancti: quamquam adhuc mortales. Constantinus orationem, quam ad Christianam Ecclesiam scripsit, Ad Sanctorum coetum inscripsit. Is nunc honor mortuis tantum, in apotheosim relatis habetur. Hoc loco Sancti nomen priorè tantum notione accipiendum, necdum enim, quantum constat, publico iudicio Romana Ecclesia declaratus ac Sanctorum catalogo insertus sacris anniuersariis, solemnibusq; ceremoniis in ecclesiâ colitur. Sanctissima tamen vitæ fuit, vt ex priori Historiâ, miraculisq; ante & post mortem editis, patet.

2. VVILHELMI.] Plures hoc nomine alij Sanctitate clari habentur. Vt ille, de quo Mart. Rom. IV. Id. Februarij, & Bar. quem spirantem minarum & cædis, tanquam alterum Saulum, in discipulos Domini Catholicâ unitate coniunctos, & seuo schismate perturbante ecclesiam S. Bernardus Abbas Clarauallensis ad ecclesiâ coniunctionem reduxit: induxitq; ad sæculi cõtemptum, & Christi humilitatem amplectendam, prout constat ex Berna. Abb. Bonauallis in vitâ S. Bernardi. Eius autem res gestas locupletius prosecutus est Theobaldus Episcopus, quas & Cornelius Graphæus carmine cecinit. Migravit ex hac vitâ anno Domini 1158. sepultus in Stabulo Rhodis, in agro Senensi.

Alter VVilhelmus Abbas in Daniâ, cuius acta fideliter conscripta ab eius discipulo, recitat Sur. tom. 2. Obijt diem anno Domini 1202. suæ verò ætatis anno 98. Honorius Papa III. cum de eius vitâ mandasset diligenter inquire: certior redditus à Gregorio Rom. ciue nobilis familia Crescentiana, tunc S. Theodori Diacono Cardinale, legatum à latere agente in Daniâ, Suetiâ, atq; Boemiâ, retulit inter Sanctos. Extant in ipsius registro de eiusdem Sancti canonizatione literæ Apostolica datæ XII. Febr. anno 8. sui Pontificatus, Domini verò 1224. Fuit VVilhelmus prædictus primùm monachus S. Germani Parisiis sub Regula S. Benedicti; assumptus deinde in Abbatem S. Genouefa ibidem, quod cænobium

nobium Regula S. Augustini suppositum erat, Regularis aliquandiu vixit, sed postmodum à Rege Daniae VValdemaro euocatus, priorem Regulam reassumens Abbas Roschildensis constitutus est, & bonis operibus plenus obiit anno regiminis 40. Claruit eiusdem nominis miræq; sanctitatis Gulielmus siue VVilhelmus Episcopus in Dania, tēpore Sue nonis Daniae Regis, de quo plura scribit Saxo Gram. hist. Dan. lib. 11.

Item alius de quo Mart. Rom. VII. Kal. Iulij. In territorio Guleti propè Nuscum S. Gulielmi confessoris, Patris eremitarū Montis Virginis. Habentur eius acta edita à R. P. Felice Renda Priore Mōasterij Montis Virginis. Migravit ex hac vita anno Domini 1142.

Item Gulielmus Episcopus Briocensis, 1V. Kal. Aug. Cuius res gestas scripsit Godefridus Episcopus Bituricēsis, quas recenset Sur. tom. 4. Excessit ex humanis anno Domini 1241. Retulit eum in Sanctorum numerum Innocentius Papa 1V. cuius extant eā de re litera Apostolica, data anno undecimo Pontificatus sui, ut videmus in registro ipsius, anno undecimo, numero 532.

Alius item Gulielmus Episcopus Bituricensis, de quo Molanus in addit. ad Vsuardum, & Felici, & Galefinius 1V. Id. Ianuarij. Huius vitam ab Abbate Carollioci eius contemporaneo descriptam, adfert Surius Tomo 1. de sanctis hac item die. De eo meminit & Petrus Æquilinus Episcopus in Catalogo Sanctorum, lib. 2. c. 63. Fuit primum monachus Grandimontensis, ordinis S. Benedicti, deinde Monachus & Abbas Caroli loci, ordinis Cisterciensis, & post illius sedis Episcopus 68. ut notat Antonius Demochares de sacrificio Missæ, Tomo 2. cap. 24. Agit de eodem Maurolycus in Martyrologio, die sequenti; & Vincēntius in Speculo, libro 20. cap. 62. die præcedenti obiisse asserit.

De alio quodam agit D. Arnoldus VVionius lib. 3. Ligni vitæ XVI. Kal. Maij, his verbis: In Sicilia iuxta castellum bonum, sub Marone Monte, ac gemellis collibus, in cœnobio S. Mariæ à partu, depositio S. Gulielmi confessoris. De quo Molanus in addit. ad Vsuardum, Felici, Galefinius & Maurolycus hac die. Fuit iste Gulielmus Monachus eiusdem cœnobij, sed quo claruerit tempore ignoro.

Alius item VVilhelmus Comes & Monachus Gellonensis, cuius vitam integram subiungimus, de quo plura vide ibidem.

Rursum de alio agit prememoratus D. Arnoldus VVionius XVI. Kal. Ian. sequentibus verbis: Rothomagi, S. Gulielmi, cognomēto Longaspada, Ducis Normandiæ secundi, qui dum viuus etiam inter aulicos strepitus à primâ suâ ætate monachale propositum inuiolabiliter seruâssēt, & sub vestibus Ducalibus habitum etiam monasticum coelâssēt, insidijs Ludouici Franciæ Regis, virtuti & bonitati eius inuidētis, ab Arnulphi comitis Flandriæ militibus, alloquium simulantibus ad Pinniciacum dolosè & perfidè trucidatus, martyr (vt creditur) ad cœlestia euolauit. Cuius corpus Rothomagum relatū, ibidem digno honore in cathedrali Ecclesiâ Diuæ Mariæ virginis, sepultū est. Plura de eodem vide in notis ad eundē diem, apud dictum Auētozem.

Sanctus quoque VVilhelmus Abbas Diuionensis nostri ordinis (inquit Trithemius in Chron. Hirsaug.) hac ipsâ (nempe MXX.) claruit ætate. Vir doctus & vitæ sanctissima, maximo seruens zelo regularis disciplina, qui in vita & post mortem multis miraculis claruisse perhibetur. Meminit eiusdem Trithemius lib. 3. de viris illust. ord. S. Ben. cap. 240.

Ac vt multos alios præteream, constat quam plurimos huius nominis clarissimos dignitate, rebusq; præclare gestis celeberrimos viros extitisse, quorum mentio tam in sacris quam profanis scriptorum monumentis frequens habetur.

3. HIRSAUGIENSIS COENOBII] *Origo huius prima in hanc ferè sententiam recensetur à Trithemio. Tempore Ludouici I. Imperatoris, Erlafridus comes de Calue, vir diues & potens apud Imperatorem, habebat filium Notingum nomine, qui propter scientiam literarum ac vitæ honestatem, sub Carolo Magno Imperatore, patre Ludouici, Episcopatum Vercellensis ecclesiæ fuerat consequutus. Is posteaquam ecclesiam suam aliquandiu probè rexisset, dulcem visendi patriam desiderio accensus, atq; ad eā ne vacuus accederet, præcipuum quoddam*

In Chron.
Hirsaug.

quoddam munus secum adducere cogitavit. Quare cum iam antea reliquias Aurelij Armenij Redicianorum præfulis impetrasset, eas ad Ecclesiam suam Vercellensem deferens, in mausoleo pulcherrimo, collocavit. Itaque, visurus patriam dulcesq; genitores, hunc thesaurum inferre Germanis cum deliberasset, inter spem metumq; fluctuans animo, ne forte illatio hæc aut S. displiceret Aurelio, aut si à populo Vercellensis ecclesia perciperetur, à suo cogeret resiliere proposito, rem omnem diuino consilio terminandam commisit. Ergo dormienti illi D. Aurelius apprensus, Nottinghamq; compellans ex nomine dixit: Salus tecum frater Notinge, surge, ne fleueris, ad hoc veni ut pergam tecum in Germaniam, plures ibi Christo adducturus populos iam corpore mortuus, quam si adhuc viuis inter gentes prædicās miraculis coruscarem. Quo cum veneris, ibi monasterium feruorum Dei constitues, vbi cæcum nobis obuiam subito conspexeris illuminatum. His dictis Nottingus confirmatus ipsa nocte sarcophagum clam aperuit, ipsasq; sacras reliquias in domum suam occultè deportauit, mausoleum diligentissimè reclusum multo tempore Vercellenses delulit, hospitem se habere putantes, quem non habebant.

Nottingus verò cum sacro thesauro itineri se accinxit, cumq; patriam attigisset, eo ipso loco, vbi postea monasterium S. Aurelij constructum est, cæcum habuit obuium, clamantem: S. Aureli, adiua me, ut videam te. Statimq; aperti sunt oculi eius, & vidit perfectè. Nottingus cognito signo, à Sancto sibi dato, patri dixit: Hunc pater locum S. Aurelius in mansionem elegit. Interim tamen dum monasterium construeretur, sacerrime reliquie in sacello D. Nazarij sunt repositæ. Contigit hoc anno Domini DCCCXXX. Eo ipso, ad preces Nottingi filij sui capit Erlafridus comes edificare Monasterium Hirsaugiense, & perfecit anno septimo, Domini nimirum DCCCXXXVII. Inde ad Rabanum Maurum Abbatem Fuldensem (erant eo tempore in cænobio Fuldensi, ducenti & septuaginta monachi viri religiosi, & pro magnâ parte in sacris Scripturis doctissimi) legatos misit, postulans sibi

concedi quindecim Monachos & Abbatem. Rabanus cum suis deliberatione facta, quindecim suorum delegit, quibus prefecit Abbatem Lindbertum venerabilem senem, virum nobilem secundum seculum, sed multo nobiliorem secundum Deum, qui & Hirsaugiam deueniunt Anno Domini DCCCXXXVIII.

Ab illo ergo anno inhabitarunt Hirsaugiam Monachi sub decem Abbatibus, vsque ad annum Domini MII. quo Conradus Abbas est mortuus, & inde vacauit Abbatia annis LXIII. Nam expulsis Monachis Clerici subintroducti prauis moribus suis, statum illius monasterij quoddam felicem non euerterunt solum, sed etiam ad desolationem vsque redegerunt.

Anno autem Dominicæ Incarnationis ML. Leo IX. Pontifex Maximus Germaniam adiens, per occasionem itineris inuisit Adelbertum comitem de Calue monasterij Hirsaugiensis aduocatum, sed desolationis patronum, sanguine sibi iunctum, erat quippe auunculus eius. Apud quem commorans per clericum quendam rescitit statum Hirsaugie miserimum. Unde locum ipsum inuisens, corpus S. Aurelij studiosè quaesuit & inuenit. Quare comitem terribilibus verbis ad restituendum in integrum monasterium perstringens, ab eo promissionem accepit, se omnia diligenter facturum pro viribus, quæ sibi iniungerentur. Digresso Pontifice, cum Adalbertus comes segnius promissionem exequeretur, vxor eius VViltrudis deuota valde femina apud maritum insistere non desistit, vt tandem aliquando mandata S. Potificis executioni demandare curaret. Euicitque, tandem an. D. MLIX. ita vt Adelbertus coniugis importunitate victus, cum artificibus consiliū agere cepit, & antiquam structuram demoliri iusserit. Unde anno sequente MLX. fundamenta nouæ Ecclesie sunt facta, & anno MLXX. est perfecta. Decem itaque, annis in constructione monasterij laboratum est. Ante consummationem operis tamen Adalbertus vxoris persuasionibus motus misit ad Abbatem monasterij solitariorum, quod ab antiquo ad Eremitæ dicebatur in Nigrâ sylvâ, rogans sibi Monachos vitæ & conuersatione præcipuos mitti, qui monasterium à se fundatum sub regulâ S. P. Benedicti possideant. Missi sunt ergo de monasterio prædicto fratres cum Fridrico venerabili viro, quæ sibi præfecerunt Abbatem. Veneruntque

Veruntq. ad Hirsaugiã, anno Domin. natiuitatis MLXV. pridie Non.
Decemb. à desolatione primi monasterij LXIII. à fundatione aut prima
CCXXVII. an. Hac omnia plenius lege apud ipsum Trithem. in Chron.

Ceterum de loco hoc Hirsaugiensi mirabilis quadam circumfertur
fabula dicam an historia? fides sit penes Auctores, à pluribus tamen de-
cantata, à quibusdam etiam pro vera recepta. Ea sic habet:

Ferunt Conradum Casarem multas leges tulisse, ac quidem peruti-
les, hanc precipuè, ut cuius principi capitale esset pacem & quietè pro-
uinciarum turbare. Lat à itaq. in pacifragos lege, Lupoldus Comes de
Caluue apud Casarè violatæ pacis accusatus, vitæ suæ timens, Impera-
torè Cunradum II. fugitã, cum vxore pregnante venit in syluam quæ
nigra dicitur, latitansq. in tuguriũ cuiusdã pauperis, clam se cū vxore
abscondit: contigit tũ, quod Imperator, dũ feras insequitur, illuc casu for-
tuito ad tuguriũ diuertisset, aberat autem Comes Luipoldus, eaq. nocte
vxor eius masculũ peperit, quo vagiẽte, vox audita est: O Imperator,
infans iste erit tibi gener & heres. Territus Imperator, mane factò,
famulis duobus præcepit ut infantem occiderent iam à patre & matre
metu derelictũ. Famuli misericordia moti, puerũ subtus arborè abscon-
dũt, & cor leporis pro corde pueri adducũt. Dux Sueuiæ Hermãnus præ-
teries, puerũ reperit atq. recollegit, tandem in filiũ adoptauit: longo post
tẽpore, Imperator videns Adolescentẽ hunc compositũ, rogat Ducem ut
sibi eũ traderet moribus imbuendum. Quo factò, incidit aliquãdo Im-
peratori ex cõiecturis varijs, hunc puerũ esse, quẽ mandauerat occidi, &
volẽs fata illudere, literas Adolescenti tradidit reginae deferẽdas huius-
modi tenoris: In quantũ tibi vita chara est, mox receptis literis,
clam facias portitorẽ occidi. Arripuit iter adolescens, nihil mali su-
spicatus, Spiram celerius venit, & ad Decanũ Maioris Ecclesiæ diuertit,
dormiẽte eo, Decanus curiositate ductus, literas aperuit, & abhorrens à
tãto facinore, pro verbo, occidi facias, scripsit, filiam nostram vxo-
rem tradas, quod & Imperatrix fecit, nuptiis pro more Aquisgrami ce-
lebratis. Conradus huiscæ copulationis certior factus, stupẽs, singulaq.
reueluens, didicit à Duce Hermanno, Adolescentem hunc filium esse de
Caluue,

Caluue, neq. cœlesti numini obfistere se valere intelligens, Henricum generum & filium unicum & regni consortem asciscit. In cœdignam igitur gratiarum actionem, quod per Spirens. (fuerat enim Cancellarius ipse Spirens. Ecclesie Decanus) ab effusione innocentis sanguinis liberatus sit, statuit in perpetuam rei memoriam, vt omnes Reges & Imperatores infra Oceanum & Alpes orientes in hoc à se fundato Mausoleo sepeliantur, quod & ipse primus impleuit. Hanc iucundissimam historiam recenset Vincentius Gallus, Gotsfrid. Viterb. part. 17. Maximus, Martinus, Hermannus, D. Steinhobel, VVolfg. Baur. & Guiliel. Eysengrein Chron. Spir. lib. 11. Porro in MSS. additur. Ille autem locus nemorum, vbi creatus fuit in syluâ nigrâ, Hirsaugia vocatur, vbi nobile cœnobium monachorum ordinis D. BENEDICTI cõstructum fuit. Tota hæc historia paraphrasticè ibidem descripta habetur carmine Hexametro intermixtis tertio quoq. versu pentametris. Ad calcem hæc adiecta sunt:

Ille locus nemorum, vbi vir fuit ille creatus,

Nobilis ecclesia monachis Hirsaugia vocatur,

Magna creatori nunc ibi pompa datur.

Comitis huius Luipoldi à Conrado effugati mentionem quoque facit Platina in vitis Pontificum, quem tamen Lapuldum vocat: Lapuldum comitem Germaniæ acerrimè persecutus est, quod ab eo turbandi otij & quietis, initium ortum fuerat. Hæc sunt quæ de miraculoso ortu Henrici III. quidam memoriæ prodiderunt. Illud equidem apud Auctores dubium cõtrouersumq. est, dum quidam eum filium naturalem Conradi (cum quo, vt R. Card. Baron. inquit, dispensasse summum Pontificem par est credere, cum appareat ex eâ, illegitimè habitâ nempè, progenitos filios, habitos esse legitimos, atque regni substitutum heredem eorum primogenitum) alij generum & filium adoptiuum tantum faciunt, dicuntq. in uxorem habuisse Chune Gundem Conradi II. filiam, quam in Lymburgensi Monasterio sepultam fuisse scribit Tritheimius. Vrspergensis & qui eum sequuntur Chune Gundem supradictam Henrici III. coniugem, filiam fuisse scribunt

Cnuti,

A.C. 1027.

5.

Cnuti, siue Canuti Regis Danie & Anglia. Trithemius eam Guniheldam appellatam, ac sine liberis mortuam tradit, postquam duxerit secundam Agnetem filiam Wilhelmi comitis Pietauensis, ex qua suscepit filium Henricum huius nominis Imperatorem quartum, qui post eum regnavit: & duas filias Gisellam monialem, & Adelheidem Abbatissam in Quendelburg.

Quæ autem fides habenda sit præmemorate historie prudens lector indicabit, præsertim cum eam Trithemius noster ac Reuerendissimus Card. Baron. diligentissimi alioquin scriptores, silentio præterierint; nobis hæc ratione Lectorem monuisse sufficit, ne quid studiosè reticuisse, aut prudenter præterire voluisse facile iudicari possimus. Verisimilis enim ratio intercedere videtur, dum apud diuersarum opinionum scriptores Comites de Caluue (unde Henricus III. originem traxisse refertur) tam diligenter annotentur.

4. MONASTERIO S. EMERAMMI.] Huius origo talis est: Emerammi sanctissimi Episcopi & Martyris apud Boios famâ magis in dies magisq. clarescente, Theodo princeps cædis noxiam, cuius penitentia dudum caperetur, aliquâ expensurus, Georgij martyris adiculam adiecto monasterio, quo loco lucum olim Deorum religione sacrum fuisse memorant, ampliat. Petri Apostoli & ipsius Emerammi nomine indito, primus Apollonius Abbas, anno post Christum natum DCXCVII. præfectus est. Ipsius S. Emerammi res gesta breui compendio ita colliguntur.

Hund. in
metrop.
& inf. de
monaste-
rijs Boi-
cis.

Fama percrebuerat, de Hunnicâ quâ feritate in homines, quâ impietate aduersus Deum. Eâ excitus Emerammi Episcopus, sanctiori charitate incensus, sibi ex ultimâ Aquitaniâ Pictonum vrbe, quæ Augustoritum antiquis fuit, longam in Pannoniam profectioem indixit, si immanes animos ad mitionem cultum & salutarem Christi religionem posset reuocare. Pluribus assumptis comitibus, passim per Germaniam, vt ferebat itineris ratio, de pietate verba faciebat, Vitalis interpretis vsus operâ, linguæ ipse imperitus. Vbi Reginoburgum

M. Velf.
rerû boic.
lib. 4.

F ventum,

ventum, ad Theodonem rerū iam potentem, consilium aperit, constituisse Hunnos Christo lucrifacere, vel certè vitam in egregio conatu ponere. Bellum his cū Boijs tunc maximè erat, & latè ad Anasū vastati agri, excisæ vrbes, intuta itinera. Quod caussatus Theodo, hominis alias moribus & sanctimoniâ captus, clemèter reluctantem retinet, siue Episcopi siue Abbatis dignitate fungi mallet, Boijs eam potissimū operam impenderet, se hospiti nullâ in re defuturum. Eñ crammum præ Ducis verbis res ipsa mouit, recentes in Christianâ fide Boij, à simulachrorum cultu vix temperabāt, majores præsertim natu, vt est magna vis inueteratæ consuetudinis, lucem tenebris miscebant, liberis Christi demonumque calicem promiscuè hauriendū propinantes: quod ergò hic se propositi finem, mutato tantū gentis nomine, assequi posse crederet, manere inducit animum, & impietatis reliquas fibras altè actas, radicibus euellere. Iamq; illi vni rei intentus, triennium magno cum fructu in prouinciâ egerat, cum diuino spiritu afflatus, iter Romam religionis nomine adornat. V T A Theodonis filia, ex Sigibaldo primariæ nobilitatis iuvene, ventrem ferebat, neque res diutius celari poterat, cum Emmerammum, de discessu cogitantem, supplices adeunt, & ad pedes abiecti, opem miserandum in modum implorant, extrema promeritis nullam prætereà effugij spem esse, nisi quam à Deo ipso interprete expectarent. Episcopi animū adolescentum miseratio subiit, grauius increpitis, criminis in se transferendi potestatem facit, & verò accepto cōmeatu, viam ingreditur. Constitit omnia, quæ ex in sequuta sunt, diuinitus ab illo præcepta fuisse, atq; adeò præsignificata priusquam fierent. Vocato quippe Volfleto presbytero, & imperata se viuo silentij fide, subiungit, Si ob alienum aliquândo scelus per durissimos cruciatus necatum audiret, ne insinulatæ culpæ affinem crederet, quin in fontem ea passum iam nunc sciret, & testari pergeret, apud sacri præser-

tim ordinis viros, ne quis mentito doctoris exemplo cōsternatus, rectum virtutis tramitem deserat. Trium dierum iter progressus, nulla manifesta de causā expectabundus substitit, mirantibus comitibus. Vt interim stuprum factā, absenti impu-
 tauerat. Pater ira in tantū excaudit, vt vix ab amicis cōtinere-
 tur, quo minus eā strio ferro in vestigio occideret. Vt mentis
 potēs fuit, bonis exutam in Italiā exulatum mittit. Lambertus
 frater, iuuenta feruidus, & sororis cōtumelia accensus, Emme-
 ranum citato cursu insequitur, & vt Helfendorfi substiterat,
 loco nomē inter Isaram & Oenū manet, breui assequutus, sta-
 tis tertiæ horæ precibus, ante sacras reliquias lucernis ardenti-
 bus, vna cū clericis vacantem reperit. Mox productum acerbè
 irridēs, Salue inquit Episcopo, salue affinis. Hæc nobis pro tot
 beneficijs debebatur gratia? sic principalē domum, & hospitij
 ius reuereri didicisti? Excusandæ innocentiae præ Lamberti fu-
 rore locus nullus fuit. Scipione quem manu forte gestabat, in
 astantis pectus ferociter impacto, satellitibus excarnificandum
 tradit. Per omnia membra scuitū, oculi eruti, lingua, aures, na-
 res, manus pedesq; & quæ honestè nominari nō possunt am-
 putata, nullo interim lethali vulnere, quo mortē inter sumos
 dolores in longū traheret. Neq; eo minus Emmerannus non
 vocē modo, sed & vultū & gemitus in potestate semper habuit,
 Deum laudibus & precibus cōtinenter venerans, multis vicif-
 sim signis diuinitus editis, numinis in eū propensione cōpro-
 batā. Et apparuere improuisò viā publicā equites ignoti duo,
 eximiā specie, qui de precibus artibus multum sciscitati, reper-
 tos asportauere, neq; postea cōspecti sunt. Visum sacro horro-
 re astantes perfudit, nam & comites sub initium metu dilapsi
 redierāt. Lacerū ergò semianimumq; corpus reueriti, Aschaj-
 mū deuehere properant, supremum spiritū in aede Petri Apo-
 stoli, honoris causā exhalaturum. Nouē passuum millib. pro-
 gressis cū tria restarēt, Emmerannus primū eiulasse auditus,

de curru depositus expirauit, immensa simul lucis splendore perfusus, quæ morientis ore progressa, & recta in cœlum lata, spectantium oculos in fulminis morem perstrinxit. In supplicij & mortis vestigio ecclesiæ positæ: cadauer metu & ueneratione attoniti, Alchaimi pro tempore condidère, postea Reginoburgum, monitu eorû qui sibi per quietem imperatum dicerēt, annuente principe, maxima celebritate, ad diui Georgij translatum est, hanc enim ille Ecclesiã dum uiueret frequentare solitus. Multa rursus toto itinere miracula, Lambertus siue patris imperio, siue sceleris conscientia & furijs actus, siue facti inuidiam non ferens, ad Auares profugus interijt, & ceteroqui manus Episcopo intulisse, nulli impune fuit. Lambertus stirpem numinis vindicta per annos amplius trecentos manifestè exercuit, neque quisquam ex eã nisi demissè suppliciterque deprecatus, per tot ætates immunis. Emerammum morte functum X. Kal. Octobr. ex martyrum fastis constat, annus post Christum natum sexcentessimus quinquagesimus secundus epitaphio proditus.

Leue & ridiculum est quod deinde dicturi sumus, sed & ipsam ad claritatem eximium. Iudæos qui Reginoburgum olim frequentes incolere, vnum, ex omni diuorum numero, conatos esse à Christianis abstractum, ad se impudenter transferre, quod nescio an vlli præterea mortalium in isto animorum & religionis dissensu contigerit: nam nominis iudicio de gente constare posse contendebant, id ab Amram fluere, Hebræã origine, cum & Moyse pater eã appellatione fuerit. Vtq; nullus genti mentiendi modus, fabellam addidère, quod occisi corpus aduerso Danubio incredibili facilitate præter fluminis naturam ad urbem subuectum diceretur, Moyse legis volumen, quo Emerammus vsus dum uiueret, tum vna latum, causam fuisse miraculo, à Christianis corporis reliquias ad cultum interuersas esse, codicem ab ijs neglectum, ad synagoram rediisse.

Erat priscis illis temporibus Monasterium S. Emmerammi vix Capella Monachorum, sed postea per Simpertum Episcopum Ratisbonensem, iussu Caroli Magni, fuit magnifice inchoatum & perfectum.

5. **STUDIO VARIARVM ARTIVM.**] *Hoc Trithemius hisce testatum reddidit inquam: In his artibus, quas vocant Liberales, eruditissimus fuit, vt suos etiam longè vinceret præceptores. Erat enim Philosophus acutissimus, & in disputationibus ad eò subtilis, vt à nemine penitus vinceretur. In Musicâ singulari doctrinâ fulgebat: quippe in laudibus sanctorum, qui cantus plures dulci modulamine composuit. Porro in Mathematicâ & Astronomiâ, in Arithmeticâ, & in arte Calculatoriâ tam eruditus fuit, vt cum in omnibus haberetur doctissimus, his quasi singulariter scientijs operam nauâsse videretur.*

6. **MVLTA MONVMENTA RELIQVIT.**] *Eadem planè alijs tamen verbis sic narrat Trithemius: Quid autem ediderit, obiter indicabimus: Scripsit enim de Musicâ, de Compositione Monocordi, de Astrolabio & eius compositione, de compositione quoque horologii, de correptione Psalterij, & de ratione Computi Ecclesiastici.*

De eodem ita scripsit F. Petrus VVagner cœnobita Monasterij SS. Vdalrici & Afræ Aug. Vind. plusquam ante centum annos in suo libro quem inscripsit: Congestum virorū illustrium ord. S. Benedicti: VVilhelmus monachus venerandus præter alia multa opuscula, præcipuum & insigne opus edidit, librum scilicet Dictionarium, in quo procedit secundum ordinē Alphabeti, & de qualibet dictione facit pulchrum sermonem: Magnus valdè & ingens est liber iste, & applicabilis ad omnem mundi materiam: Et nisi fallor, is est, quem consuetudo Librum, seu, VVilhelmum de Vniuerso appellari obtinuit.

7. **IN MVSIKA PERITISSIMVS FVIT.**] *Liber quem de Musicâ hic nosler VVilhelmus conscripsit, olim in nostra Bibliotheca asseruabatur MS. cum alijs antiquissimis eiusdem farinae tractatibus manu-*

nuscriptis, nunc aut sublatus vagatur, aut certe delitescit alicubi, nam quamvis diligenter inquirenti non occurrit.

8. IN QVADRVVIO.] Quæ huius vocis sit notio, cum non passim omnibus pateat, fusius explicandum.

Septem vulgò numerantur à doctis & eruditis hominibus artes liberales. Tres priores informant aut rationem, aut orationem. Rationis ars omnium generalissimum & communissimum reliquarum instrumentum, caput, dux & magistra, est Dialectica, siue Logica. Oratio deinde, cum sit vel emendata tantum vel ornata: illius ars erit Grammatica; huius Rhetorica. Atq; hæ tres artes à veteribus dictæ sunt Triuium.

Quatuor verò posteriores, agunt atq; tractant, vel de numeris; vel de magnitudine; vel de rationibus & proportionibus sonorum; vel denig, de naturâ & affectionibus corporū celestium: de primo est Arithmetica; de secundo Geometria; de tertio Musica; de quarto Astronomia. Atq; hæ quatuor artes etiã ab antiquis appellatæ sunt Quadruium.

Idem paullo aliter & breuius sic explicabis:

Septem artes liberales tractat de oratione vel magnitudine. Oratio verò cum sit vel emendata, vel vera, vel ornata, primam tradit Grammatica; secundam Dialectica; tertiam Rhetorica; & hæ tres unico dicuntur nomine Triuium.

Magnitudo denig, est, vel quota, vel quanta. Hinc Pythagorei diducunt quotam per se esse, aut referri ad aliud: Item quantam quiescere aut moueri. In primo membro Arithmetica; in secundo Musicam; in tertio Geometriam; in quarto Astronomiam collocant. Atq; hæ quatuor à veteribus appellantur Quadruium.

9. RECTORE DESTITVTI.] Non morte eius, sed malignâ suâ voluntate ac odio erga illum. Erat is Fridericus, quem, vt supra dictum est, secundo instaurato à se Monasterio Adalbertus comes præfecerat, vir vitæ sanctissimæ, utpote quo mortuo catena ferrea ad nudam carnem eius inuenta est, quâ multis annis creditur non sine dolore, quod cicatrices carnibus infixæ monstrare poterant, in occulto portasse. Supra
eius

eius sepulcrum quoque nocturnis horis lumina emissa, ut multi testantur, visa sunt, & signa diuinitus ostensa. Depositus est autem à regimine anno MLXVIII. cum venisset apud fratres suos in contemptum, eò quod rebus diuinis totus esset intentus, lectioni, meditationi, orationique & contemplationi deditus, fratribusque suis quos ipse sibi constituerat rerum omnium monasterij disponendarum, in externis œconomos nimiam in agendis permetteret libertatem. Causabatur propterea ipsam ignauum & rerum temporalium inexpertum esse, quippe qui ad eorum commodum & utilitatem in externis, nihil penitus providere aut posse aut velle videretur. Cum verò hæc causa minus esset sufficiens, ut ab officio propterea amoueretur, inuidiâ obsecati emuli crimen fornicationis in eum mendaciter cõposuerunt, atque ita iniuriosè eiecerunt, per Comitem, ad quem tamen utpote Laicum hoc minimè pertinebat, depositum.

IO. HONESTOS LEGATOS.] Erant ij duo ex congregatione Hirsaugiensis cœnobij fratres, cum legatione Comitis Adelberti, qui ad monasterium S. Emmerammi Ratisbonam proficiscentes, nomine omnium, VVilhelmũ sibi dari in Abbatem postularent. Quod verò hunc eligeret eo moti sunt, quod quidam ex fratribus notum antea viderant, reliquæ famam bonæ conuersationis eius satis celebrem sæpe audierant.

II. CONSENSVRVM ELECTIONI.] Non solum hac causa motus, sed Trithemius aliam insuper insinuat, quam hic auctor noster forte prudens præterijt, sed quod etiam fuerit ex prædictis fratribus. VVilhelmus namque cognitâ depositione antecessoris sui iniquâ, grauiter tulit, exhortarique Comitem, ut virum innoxium, dignitati pristina restitueret, cœpit. Cum verò eum obstinatum cerneret, redire ad monasterium suum, cogitauit. Vix tamen ac vix fratrum precibus euictus, mansit quidem, sed nec ordinari ab Episcopo voluit, nec in loco Abbatistare, aut residere, quandiu Fridericum antecessorem suum (qui in Larissensi S. Nazarij monasterio iam degebat) in hac vita cognouit esse superstitem. Verum eo non post multos menses, ad Dominum migrante, suæ tandem ordinationi consensit.

12. CURTEM REGIAM.] Curiam regalem intelligit. Erat antiquis illis

illis valde familiaris dictio hæc barbara, atq; per eam non solum aulam aliquam principis, sed etiam rusticanam possessionem, quam nos Germani appellamus, ein Hof/ indicare volebant. Porro dolus hic Comitum, post quinquennium demum viro Dei innotuit.

13. IV. NON. IUNIL.] Anno nimirum MLXIX. Ordinatus est ab Henrico XXXII. Nemetum siue Spirensium Episcopo, qui ex Canonico Goslariensi, stirpe antiquissima Comitum de Scharffenberg ortus, Einhardo in Episcopatu successit.

14. NOVVM CHIROGRAPHVM.] Forma huius instrumenti de verbo ad verbum talis est.

PAGINA TESTAMENTARIA
LIBERTATIS.

In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis.

HENRICVS diuina fauente clementia Rex, omnium sanctæ Dei Ecclesie fidelium, presentium scilicet ac futurorum cognoscat industria, quod in regno nostro regulare quoddam monasterium situm est, in prouincia scilicet que dicitur Teutonica Francia, in episcopatu Nemetensi, in pago VVernigau dicto, in comitatu Ingersheim, in syluâ que dicitur Nigra, iuxta fluiuium qui dicitur Nagaltha, quod Hirsangia, siue S. Aurelij cella nuncupatur, ubi & idem sanctus corpore requiescit: quod tempore Ludouici Pij Regis, in honore S. Petri & Aurelij Episcopi constructum honorificè & Deo dicatum fuit ab Erlafrido quodam nobili senatore & religioso, & à Nottingo filio eius reuerendissimo Vercellensi Episcopo, aliisque parentibus Adelberti comitis de castello Caluue, sed deinceps à posteris eorum dissipatum est. Nunc autem idem comes Adelbertus instinctu Dei tactus, necnon coniugis suæ VViltrudis crebris precibus adhortatus, monasterium ipsum iam restaurauit, & que aliquandiu inibi defecit, vitam monachicam reparauit, & prædia que illic antiquitus à parentibus

parentibus suis tradita sunt, sed partim à posteris eorum inuasa, partim & à seipso quasi iure hereditario possessa sunt, reddidit, & insuper de proprijs tot ac tantas prædiorum illuc impensas, contradidit, quo seruitium Dei nunc à quindecim fratribus sub regula S. Benedicti inibi procurandis gratia Dei peragi & stabiliri possit, coniuge ipsius prænominata, filijs Brunone, Adelberto, Gotfrido, & filiabus Vra & Irmingarde sibi in hoc & in omnibus his institutis consentaneis, & in primis ipsum scilicet locum Hirsaugiam, cum omnibus nunc in presentiarum illuc collatis iustitijs legitimis & pertinentijs prædiorum, seu quarumcunq; rerum ex toto super altare S. Aurelij reddidit, delegauit & contradidit Domino Deo sanctæ Mariæ, sancto Petro Apostolo, S. Aurelio Episcopo, & S. Benedicto in potestatem & proprietatem, & prædicti Monasterij abbati nomine VVilhelmo, eiusque successoribus in dispositionem liberam celleque necessariam, fratribusque Deo sub regula monasticâ inibi seruituris ad utilitatem. Et ne unquam à posteris similiter ut à parentibus suis, Dei seruitium deinceps illic destrui possit, prudenter prorsus decreuit & instituit eandem cellam cum omnibus suis pertinentijs nunc collatis & dehinc deferendis ab hac die & deinceps omninò non subdi, nec subesse iugo alicuius terrene personæ vel potestatis, nisi solius abbatis dominationi, ordinationi & potestati, & sic totius libertatis iure & priuilegio eam ad ampliauit & ob regni cælestis hereditatem in Christo omnimodis stabiliter sublimauit. Dehinc omni potestate, seruitio, iure, & proprietate prædicti monasterij, ipse cum coniuge, filijs & filiabus supradictis sese omninò fideliter abdicauit. Sed hoc totum reuera felix negotiator prudenter effecit, primum ob spem ac præmium uitæ aternæ, ob remissionem peccatorum, ob salutem corporum, & sempiternam requiem animarum, & ob quotidianam memoriâ sui ipsius, coniugis suæ prænominatæ, filiorum & filiarum suarum, nec non omnium parentum, posterorum, consanguineorum, amicorumq; suorum, & omnium ad curam suâ pertinentium. Ob memoriam quoq; regum, episcoporum, principum, & omnium prædictæ celle statum & honorem diligentem ac defendentem & omnium Christi fidelium. Et quod prout posse

ubi erit cunctis Christi pauperibus beneficium semper illic patefiat re-
 ceptaculum. Adhuc etiam ut fratres cœnobij ipsius nunc congregati, ad-
 hucq; in Christo congregandi, tutius ac liberius Domino Deo in sancto
 professionis securitate seruire possint, huiusmodi libertatis eos munere
 dotauit. Ut quodcumq; patre hoc spirituali orbatu fuerint, ipsi habe-
 ant liberam potestatem secundum regulam S. Benedicti, inter se vel
 undecumq; ubi opus fuerit abbatem sibi non solum eligendi, sed etiam
 constituendi. Quem cum fratres regulariter elegerint, de hinc ut solet,
 ad constituendum eum in chorum monasterij conueniant, & una clero
 aduocato populog, in sanctuario presentibus, decanus vel quicumq; pri-
 or sit loci ipsius, accipiat virgam regiminis de altari S. Aurelij, & absq;
 omni prorsus contradictione tradat in manum ipsius, quem tota fra-
 trum congregatio sibi elegerat. Hic subinde canonicè abbas ordinatus,
 sine alicuius personæ dominatione & impedimento susceptum mini-
 sterium suum pro posse & scire suis impleat, soliq; DEO secundum or-
 dinem suum liber seruiat, liberamq; omnium rerum sibi commissarum
 in Christo deponendarum intus & foris potestatem habeat. Qui nisi for-
 tē peculialiter abuti presumpserit institutā libertate, familiā, bo-
 nis, rebusue sanctuarij, & ob id fratrum promotiones contemnens,
 ad suam suorumue priuatam cupiditatem & libitum temerè ea
 dissipauerit, vel si beneficia quibuslibet personis nisi necessarijs mo-
 nasterij ipsius seruatoribus prestiterit, Aut si regibus, episcopis, seu
 quibuscumq; personis consentaneis annuerit, si fortē libertatem mona-
 sterij peruertere, sibiq; locum sanctū subycere attentauerit, sine aliquo
 seruitij statutū inde fieri sibi exegerint, mox posteri comitis predicti cū
 suffragio fratrum, aduocati cleri, totiusq; familia, & omnium bono-
 rum hominum ritè à fratribus hunc accusatum, iusteq; ab eis conuic-
 tum à dignitate suā abijciant, præsiciantq; alium iuxta predictam li-
 bertatem, & S. Benedicti regulam, quem fratres sibi elegerint, & absq;
 omni contradictione pro illo substituant. Concedit etiam comes pre-
 dictæ cellæ aduocatum aliquem de posteris suis fieri, si tamen loci ipsius
 abbas cum consilio fratrum talem inter eos inuenerit, qui sicut ipse

comes nunc, non pro terreno commodo, sed pro aternâ mercede sollicitus & studiosus bonâ & constitutam monasterij libertatē & iustitiam defendere voluerit. Sin autem aptū & vtilē aduocatum vndecunq; sibi placuerit, eligant. Hic deniq; abbate petente à rege accipiat bannum legitimū, & ter in anno, si necesse fuerit, aut in ipsam cellam, aut vbi cūq; vel quādo abbati placuerit inuitatus ab illo veniat, & ibi placitum iustum pro causis & necessitatibus monasterij ritē peragat. Nullum autem seruitium aliud, ius aut beneficium sibi pro hoc concedi recognoscat, nisi tertium bannū, & cōsuetudinariam iustitiam & legē, quam ceteri aduocati in alijs liberis monasterijs habēt super fures, proteruiam, & censuales, & cetera talia. Et in illis trium placitorum diebus in vnoquoq; vnum maltrū de frumētō, & vnum friscingū, & vnum siclum de vino & cetera ad hac pertinentia. Præterea item constituit, quod nisi abbate volente & aduocante bona & loca monasterij suis frequētis temerarijs & sine causa minimē adeat vel contingat. Nec presumptuosus in eis placitum quodlibet vel pernoctādi licentiā habeat. Nec subaduocatum pro se faciat, nec omnino aliquā absq; ratione calumniā, persuasionē, aut iniuriā monasterio, abbati vel familia faciat. Si autem non vt aduocatus, sed potius vt calumniator & peruasor monasterij fuerit, omnino potestatem habeat abbas cum consilio fratrum hunc reprobare, & alium sibi vtiliorem vndecunq; eligere. Constituit etiam & hoc comes præfatus, & nos ipsius petitione firmiter statuimus, quod si quispiam posterorum suorum, vel quarumcunq; homo personarum, vnam vineam, vnum māsūm vnum molendinum, vel saltē vnum mancipium, siue aliquid tale à supradictā cellā temerarius iniuste abstulerit, vt nostri nostrorumq; successorum regiā potestate coactustria auri talenta. ad ararium regis persoluat, primitus reddito ecclesie quod inuaserat. Si verò quislibet illorum (quod absit) cortem vel aliquam villam inde violenter abalienauerit, siue manifestus inuasor bonorum ipsius cellæ extiterit, vel si hoc testamentū traditionis & libertatis quocūq; ingenio seu argumento legū seculariū peruertere vel infringere tētauerit, centū auri libras ad regiā itē persoluat camerā & reddat primitus ecclesie,

& secundum leges item componat, quod ablatum fuerat, & sic intētio
 illius omninō irrita fiat. Ministris quoq; & familiae sanctuarij eandem
 concedit legem & seruitutē, quam ceteris in regno nostro libera abbatiā
 habent, vt tantō fideliores p̄alatis suis per omnia seruiant. Super hęc
 omnia comes sep̄ dictus Apostolicum priuilegium acquisiuit & consti-
 tuit, vt vnus aū eius, quam Byzantium dicimus, singulis annis Romā
 ad altare S. Petri ab abbate p̄dicti monasterij in Pascha persoluatur
 eo pacto, vt libertatis istius & traditionis statuta tantō perennius incō-
 uulsa amodo permaneant, & vt p̄dictum cœnobiū sub Romana eccle-
 sia Mūdiburdio & maiestate securū semper stabiliatur & defendatur.
 Si fortē quispiā regum, vel post erorū eius, seu quarumcunq; homo per-
 sonarum (quod absit) testamentū hoc vllō ingenio infirmare vel infrin-
 gere p̄sumpserit, si autē id (quod absit) à quolibet eorum instigante di-
 abolo fiet, obsecrat comes idem & omninō testificatur Apostolicum pon-
 tificem per Christum & per S. Petrum Apostolum, & S. Aurelium epi-
 scopum, & per omnes sanctos Dei, & per tremendi iudicij diem vt il-
 lum Dei & sanctorum eius contemptorem, & testamentaria huius
 conscriptionis destructorem nisi resipuerit, tradat omninō Sathana, &
 anathematizet eum, ac prophanet à consortibus & filiis Ecclesie s̄ctę
 Dei, & heredibus vitę aternę, vt auferat Deus memoriā illius de ter-
 rā viuentium, & deleat nomen eius de libro vitę: & vt cum Dathan
 & Abiron, quos terra aperto ore deglutiuit, & viuos infernus absorbit
 perennem incurrat damnationem. Et vt Herodis, Pilati & Iudę socius
 factus in aternū d̄ scrutietur, et cum Sodomitis & Gomorritis ignis &
 sulphuris imbres hic experiatur, & Heliodori plagas & verbera hic per-
 petiatur, & Antiochi tormentis, vermibus scilicet scaturiens, & cum
 factore cōputrescens miserrimē conteratur, & nisi resipiscat, Petrū regni
 celorum archiclaugerum cum S. Aurelio & totā cœlesti militiā portę
 Paradisi obstitorē habeat in aeternum. Prædia autem seu villa ad p̄-
 dictum monasterium antiquitus pertinentia, & ab eodem comite nunc
 reddita, hęc sunt. Imprimis ipse locus Hirsfaugia cum tribus villulis
 Lutzenhart, Altburen, Nagalthart, Hufsteten, Deckenphrū, & quę sita
 sunt

Sunt ad Gilstein, Stamheim, cū villulis item tribus Summenhart, Lutzenhart, ad S. Candidū, ad Mettlingen, ad Meuchingē, ad Gretzingē, ad Muchlingē, ad Mercklingen, Tres huba, Gumpert & viler dimidium. Hæc autem comes prædictus de suis superadditis prædictis Ottenbrū, & quæ possidebat ad VVile, cum villulis binis Gretzenbach & Blanda, & ad Biberbach, ad Bottennach, ad Thambach, ad VValabeim, ad duas hubas, & sex iugera vinearum, ad Gumpret & viler dimidium, & ecclesiā ad Toffingen & ad Malscha. Hæc scilicet prædia cum mancipijs ad prædicta loca pertinētibus reddidit & contradidit ad prædictū cænobium, cū ecclesiis, fabricis, vinetis, agris, pratis, syluis, pascuis, aquis, aquarumq; decursibus, piscationibus, molendinis, exitibus, & redditibus, cultis & incultis, cum marchis & terminis legitimis. Statuta quoq; & iura censoria cum omnimodā integritate legitimorum suorum & utilitate & seruitiis, quæ ullo modo inde prouenire vel excogitari poterunt. Ut autem prædictæ traditionis & libertatis status, & omnia prædicta statuta eā ratione, quā DEO & Sanctis eius destinata sunt, ab hac die omni euo in Christo rata & incommulsa permaneant, hanc chartam testamentariam prædicti comitis rogatu, conscribi manuq; propriā corroborantes, sigilli nostri impressione iussimus communiri. Data est 7. iduum Octobris, anno Dominica incarnationis 1075. indictione 13.

15. PRIVILEGIUM APOSTOLICA AVCTORITATE.] Hoc talis forma extat apud Trithemium, in Chron. Hirs.

PRIVILEGIUM GREGORII PAPÆ VII.

GREGORIVS Episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio VVilhelmo abbati monasterij S. Aurelij, quod dicitur Hirsangia, in Episcopatu Spirensi situm, eiusq; successoribus in perpetuum. Cum omnium ecclesia filiorum saluti & securitati sancta sedes Apostolica ex generali pastoralis regiminis prouidentia cauere & consulere debeat, tum verò alacrius & intensius pia intentionis & religiose deuotionis vota suscipere, ac salutifero affectu mancipare necesse est,

ut gratanter honorum studiorū petitionibus occurrat, & quæ ad laudē & gloriam diuini nominis sunt instituta, authoritatis suæ soliditate firmiter tenenda stabiliat. Vnde & nos dilecti filij nostri Adelberti de Caluwe laudabili desiderio congaudentes precibus eius sanctæ sedis Apostolicæ humiliter directis acquiescere decreuimus, & religiosè postulata efficaciter concessimus, qui æternæ retributionis amore successus in prædio suo quod dicitur Hirsaugia, monasterium à progenitoribus suis antiquitus constructum, nuper amissa restituens uenuste reparauit, & in usus fratrum inibi DEO seruientium pluribus possessionibus & redditibus adiectis & contraditis largius ampliauit. Quam suæ libertatis institutionem ne in posterum vlla peruersorum hominum audacia imminuere aut violare præsumat, Apostolicæ authoritatis priuilegio muniti, & S. Romanæ ecclesiæ tuitione roborari, datâ annuâ aurei Byzantij pensione postulat, illud profectò considerans, quia dum à S. matris ecclesiæ fidelibus, beatis Apostolis Petro & Paulo, honor & metus & obedientia exhibetur, quod eorum decreto & nomine solidatum & roboratum fuerit, nullius euerforis illicitâ præsumptione quatiatur.

Quamobrem idem præfatum monasterium cum omnibus sibi hoc tempore iuste pertinentibus & legaliter collatis, & deinceps quarumcūq; personarum authenticâ traditione conferendis sub S. Apostolicæ sedis tutelâ & protectione generali amplectimur, & sub alis beatorum Apostolorum Petri & Pauli, tibi fili VVilhelmo tuisq; successoribus eliminata ac prohibita omnium infestantium inquietudine, liberè & absolutè possidenda, & regulariter atq; utiliter ordinata præsentis scripturæ testimonio confirmamus.

Constitutionis quoque immunitatis & libertatis modos, quos præfatus comes illustris Adelbertus scripto suæ traditionis inseruit, & sigillo regio imprimi curauit, ad posteritatis cautelam & arcendos infestantium impetus diligenter obseruandos, statuimus hoc duntaxat, qui canonicis sanctionibus non obsistunt, ut nec permissis quidlibet negligatur, nec de vetitis quodlibet irrogetur. Hæc igitur quæ
huius

huius precepti decretiq; nostri pagina continet, tam tibi quam cunctis qui in eo quo es ordine locog; successerint, in perpetuum seruanda decernimus. Si quis vero Regum, sacerdotum, clericorum, iudicum & secularium personarum hanc constitutionis nostrae paginam agnoscens contra eam venire tentauerit, potestatis honorisq; sui dignitate careat, reumq; se diuino iudicio de perpetrata iniquitate agnoscat. Et nisi ea quae ab illo sunt male ablata restituat, vel digna paenitentia illicitè acta defleuerit à sacratissimo corpore & sanguine Domini redemptoris Iesu Christi alienus fiat, atq; in extremo examine districta vltiori subiaceat. Cunctis autem eidem loco iusta seruantibus, sit pax Domini nostri Iesu Christi, quatenus & hic fructum bonae actionis percipiant, & apud districtum iudicem praemia aeterna retributionis inueniant.

Hoc libertatis instituta priuilegium Gregorius papa 7. abbatè VVilhelmo tradidit, cuius copiam manu ipsius rescriptam in testimonium omnium praescriptorū, atq; in perpetuam libertatis memoriam in scrinio S. Petri recondidit.

16. ECCLESIA SCHISMATE SCINDERATUR.] His enim temporibus quibus Henricus quartus regnabat, episcopatus, abbatia, praepositura, & caetera dignitates ecclesiasticae, nō per electionē dignis conferebantur, & haeresis simoniaca totum penè regnum Teuthonicum suā prauitate maculauit. Ex qua multa in Germaniā orta sunt mala, quia rex propter haec & alia multa per Christi vicarium excommunicatus, rebellis & contumax summo pontifici fuit, omnesq; illi obediētes vsq; ad mortem persecutus est.

17. ABIECTA SÆCULARI SARCINA.] Floruit hoc tempore ordo monasticus in hoc caenobio, non solū numero monachorū, sed etiā personarum conditione, & meritorum qualitate vehementer insignis. Atq; ut paucos è pluribus numeremus. Gebhardus filius ducis Alemaniae, & frater ducis Bertholdi, vir nō solum nobilitate sanguinis clarus, sed etiam sapientiā, facundiā & eruditione scripturarum insignis, contempto saeculo, pro Dei amore, sub S. P. VVilhelmo in hoc caenobio monachus

nachus factus est. Hic postea Constantiensis episcopus ordinatus multa huic monasterio Hirsaugiensi una cū fratre duce Bertholdo bona fecit. Eiusdem nominis alter Gebhardus vir nobilis & doctus, sub eodē patre VVilhelmo monachus factus, ipsi in abbacia successit, & demum episcopus Spirensis ecclesie constitutus est. Dietgerus etiam sub eodem abbate factus est monachus, vir moribus & eruditione præclarus propter vitæ meritum & scientia doctrinam, in ecclesiâ Metensi episcopus ordinatus est. Multi vero de monasterio isto monachi, tam sub S. P. VVilhelmo, quam sub diuersis eius successoribus, diuersis temporibus ad alia cænobia dati fuerunt abbates. E quibus nonnulli, temporum successu, in diuersis locis episcopi facti sunt.

18. ARGENTINENSIS ECCLESIAE CANONICVS.] Est is hic ipse primum memoratus Gebhardus, qui cum nobilitate generis, & affluentia diuitiarum inaniter supra se eleuaretur in altum, pauperibus Christi, & monachis maxime, non solum nihil boni exhibuit, sed etiam spernens & contemnens, multas iniurias eis inferre cōsuevit. Vinū namq̄, quod ex donatione fidelium fratribus Hirsaugiensibus cænobijs in Alsatiâ creuit, per violentiam rapuit, & inuitis omnibus, in proprios vsus conuertit. Quod eò facilius facere potuit, quo sanctū virū VVilhelmum cum Romanâ ecclesia sentientem, nullum ab Henrico rege defensionis auxilium speraturum sciuit. Admonitus tamen per viros bonos super hoc temerario factō, cum abbate VVilhelmo compositurus venit Hirsaugiam tumidus, superbus, & elatus, nihil minus habitu & gestibus quam religionis amorem demonstrans: sed Deus omnipotens, in cuius potestate sunt omnium corda hominum, qui Saulem persecutorem fidei Christiana Paulum defensorem effecit, etiâ huius viri mentē in aliud propositū subitō commutauit. Sagaci namq̄, consideratione, fratrum mores & conuersationes explorare cepit, disputantemq̄, de contemptu mundi sanctum patrem audiuit, & captus in eius sermone, sancto intus agente spiritu, propositum subitō mutauit: & valedicens pompis & curis sæculi, factus est in hoc cænobio sub monastico habitu famulus Dei.

19. SALVTI PRISTINÆ RESTITVIT.] *Veruntamen ex eadem infirmitate quoad vixit, semper vno pede claudicauit, quatenus memor eorum quæ sustinuerat amplius non peccarat.*

20. HASVNGA] *Hoc Monasterium in Thuringiâ fundauit Sifridus archiepiscopus Moguntinus, qui circiter annum Domini MLXXI. causa orationis in Galitiam ad S. Iacobum perrexit, & in reditu ad Cluniacum diuertens, ibidem manere contempto seculo statuit, & in dominicâ quæ festum S. Michaelis Archangeli præcessit, denuo professus est obedientiam regularem publicè coram omnibus in manu abbatis. (Fuerat autem prius monachus & abbas Fuldensis.) Sed dum mercenarij Moguntinum episcopatum pretio comparare à rege conarentur, per obedientiam abbatis, quam illi sub regula S. Benedicti promiserat, compulsus, ad sedem suam reuertitur, & 8 Id. Decembr. Moguntiam regressus est, sedemq. suam adhuc 12. annis gubernauit. Abbas autem prædicti Hasungensis cænobij primus fuit Giselbertus monachus monasterij Hirsaugiensis, quem abbas VVilhelmus ad instantiam Sifridi archiepiscopi Moguntinicum toto conuentu necessario, ad eundem locum destinauit. Iste Giselbertus venerabilis abbas fuit, vir litteris bonis eruditus & morum integritate conspicuus, maximus regularis disciplina amator, qui multos in breui tempore monachos ad cænobiū præfatum seruituros Domino collegit.*

21. EPISCOPVS MOGVTINVS.] *Intelligendus videtur VVerzilo, successor Sifridi, qui præfedit Synodo episcoporum & abbatum Moguntia in monasterio S. Martyris Albani iussu Henrici regis contra S. papam Gregorium V 11. anno Dni. MLXXXV. celebrata cui ipse cum legatis antipapæ Clementis personaliter interfuit, & omnes contra Gregorium in obedientiam ipsius Clementis iurare potentialiter compulit.*

Ad hanc Synodum, sicut & ad priores eiusdem farinae, VVilhelmus abbas sanctissimus per epistolas regias vocatus venire contempsit, subtili se adinventione tutatus malens pro defensione vicarij Christi retū corporisq. periculis audaciter subijci, quam prauorum consensu macu-

lari, quippe qui vicarium Christi sanctum & innocentem nouisset, & cum S. Romanâ Ecclesiâ optimè sentiret.

Accesserunt literæ & consilia S. Anselmi Cantuariensis Archiepiscopi, quibus S. abbas VVilhelmus in Domino confortatus, nec minus zelo animarum pronocatus toto illo tempore quo miserabile schisma contra Dei ecclesiam durauit impio rege Henrico in vicarium Christi fauente, quoscunq; potuit, salubri consilio ad vnitatem Ecclesiæ seruandam tuendamq; totis viribus animabat.

Assumptus est hic noster VVilhelmus in familiarem notitiam prædicti S. Anselmi, dum Romæ, ut supra dictum est, commoraretur. Rediens quoq; ab urbe Romanâ idem sanctissimus præsul Hirsaugiense canobium præterire noluit, in quo virum sibi omnino charissimū abbatem residere cum fratribus in magno religionis feruore cognouit. Ad Hirsaugiam itaq; veniens cum maximo honore & reuerentiâ à S. abbate VVilhelmo susceptus est, & per dies aliquot in eod. loco in sumâ charitate quieuit. Sanctificauit hūc locū suâ præsentia primas Angliæ sanctificatus à Deo, vir omni laude dignissimus, tāt ag; humilitate & charitate se fratribus exhibuit communicabilē, ut non archiepiscopū, sed monachum quemlibet extremū credi dicesse, in medio fratrum quasi vnus ex eis residebat, colloquens de scripturis sanctis, de institutione morum regularium, de amore Dei animarumq; salute, & ad omnia interrogata cum maximâ beneuolentiâ, maximè ad scripturarū propositas quæstiones reddens omnibus & singulis conueniens responsum. Maximo desiderio fratrum se orationibus comendauit, vidensq; tranquillitatē pacem & concordia eorum, suas deplanxit curas & ærunas, quas patiebatur, Miserum se clamitans, quod puritatē internæ conuersationis, & contemplationis dulcedinē, propter sæculi curas, aut maculare aliquatulum, aut plurimum intermittere cogeretur. Eos autem beatos, terq; felices, quibus in silentio monastica solitudinis vsq; ad finē vitæ salutare Dei expectare conceditur. Postea verò quam apud eos aliquantis diebus quieuisset, data benedictione in sua remeauit: eos quos hic uisita uera t fratres, in multa Spiritus sancti consolatione relinquens adificatos.

ficatos. Multas iam deinceps inter se miserunt epistolas, Anselmus ex Anglia in Hirsaugiam, & ex Hirsaugia VVilhelmus ad Angliam.

Ex omnibus autem Anselmi epistolis, quas scripsit ad abbatē VVilhelmum, vel vnā huic historia nostra ad posteritatis notitiā & dictorum confirmationem, placuit nobis inserere, ut quanti fecerit merita fratrum huius cotuētū Hirsaugiensis vir tantæ sanctitatis & præminētia, nullus ignoret posterorum. Nam post aliquot annos cum comes de Caluue, propterea quod adhæsisset regi Henrico, cum cæteris multis à summo pontifice excommunicatus se diuinis ingereret, fratresq; huius cænobij, pro hoc quod cum summo sentiebant pontifice nō modicū perturbaret, abbas VVilhelmus casum B. Anselmo cū quibusdā alijs quaestionibus per epistolam innotuit, & eius super his consilium requisiiuit. Cui sanctus Anselmus in hunc modum ex Anglia rescripsit:

DOMINO ET PATRI REVERENDO ABBATI
HIRSAUGIENSIVM FRATRVM VVILHELMO,
Anselmus Cantuariensis ecclesiæ minister indignus, in
hac vitā diurnam prosperitatem, & in futu-
rā æternam felicitatem.

Ex eo quo mihi probitas vestra sui dignata est præbere notitiam, tantam eis concepi dilectionē, ut vestri semper dulcis mihi sit memoria: quod sum expertus nō immerito fieri, quoniam & vitam vestram amore & reuerentia dignam agnoui existere, & vestram paternitatem non sine affectu dulcedinis erga meam paruitatem esse. Sæpè namq; fratres venientes à vobis, me non solum sanctitatis vestra relatione adificauerunt, sed & dignationis vestrae salutatione honorauerunt. Qua in re licet quidquid est in me toto, minimè possit tantis meritis respondere, meum tamen est, quantū amoris & reuerentia possum exhibere. Sed hæc Deo in nobis seruanda & augenda immittens, ad eas, de quibus meam paruitatem consulere dignata est

prudencia vestra, nō presumendo, sed obediendo potius respōdebo, forte quod non materia sufficiat, sed quod mihi videtur. Comes quidem vester, qui excommunicatus vobis diuina celebrantibus se immiscet, mihi videtur humiliter admonendus, ne contēnendo sententia eorum, à quibus & in quibus Deus se confirmat, audiri cū audiuntur, & sperni cum spernuntur, seq̄, ligare cum ligant, & soluere cum soluant, ag grauet super se Dei Iudicium, à quo fugere nusquam homo potest. Quare illi melius esse, vt per salutarem humilitatē abstineat ab his, à quibus eum sententia Apostolica segregat, quā per presumptionis contemptū se ingerat in illā, quæ nusquam, nisi per humilitatem quesita profunt, at semper inordinatē presumpta obsunt, nec debere cum nullo suo commodo & grauisimo vestro malo cogere vos, vt cum eum offendere nolitis, Deum & Apostolici autoritatem grauiter irritetis, ad quos pacandos illum adiutorem habere non possitis, facilius quoq̄, ac benignius Apostolicum eius rationes suscepturum, si suam illi sententiam cognouerit reueritum. Quod si comes idem hanc admonitionem respuerit, scitis quia Deus plus timendus est quam homo. Quapropter aut secundum iam prolatam Apostolicam sententiam erga illum agendum, aut ipsum Apostolicum seu aliquem vices eius gerentem de hoc ipso consulendum aestimo.

De presbyteris verò qui se apertè reprobos libidinis commercio Deo reprobables exhibent, omnino tenendum est, quod Apostolica prouidentia ecclesiastico, instoq̄, rigore constituit.

Nempe nullatenus conuenit, vt ibi reuerenter astetur, vbi pertinaciter apertā & impudenti libidine, fatentes, Dei & sanctorum prohibitionem contemnedo sacris altaribus obseruiunt, imò non deseruiūt, sed quantum ad ipsos pertinet, turpiter commaculat: non quo quis ea qua tractant contēnenda, sed ipsos potius tractantes execrandos existimet, vt qui Dei & angelorū presēntiam non reuerentur, vel hominū detestatione repulsi sacra contāminare desistant. Nec vllatenus oportet, vt illi sint consortes de altari participantium, qui per immunditiam se faciunt exortes altari deseruientium. De lapsis autem sacros ordines haben-

habentibus, ut spontaneâ humilitate secretè quibus debet confideri
nequaquam asserendū est, quod in eisdē ordinibus amplius vti nullate-
nus possint, si per sacrificium spiritus contribulati cordisq; cōtriti & hu-
miliati Deum placantes, ad virtutem proficere studiose contenderint.
Nam nec apud Deum reprobat̄ officiū alicuius, propter culpam, quā
ipse ignoscit: nec apud homines decoloratur sacri ordinis dignitas, prop-
ter personam cuius ipse peccatum non cognoscit: quibus duabus causis,
carnalis lapsus prohibet ad sacros ordines accessum aut reditum.

Sed quoniam fermè semper occultū est, quorū remisse sint iniquita-
tes & quorum tecta peccata, quorū verò minimè, tutius semper est, cō-
scium sibi criminis atq; placitam personā exposcūt per laudabilem hu-
militatem abstinere, quā per culpabilem securitatem præsumere. Illud
enim semper potest, Deo non improbante: hoc vero non debet, nisi Deo
approbante. Qui autem huic sententiæ, quæ ad sacri ordinis officium,
reditū post lapsum concedit, nequaquā aliquā ratione, nisi auctoritate
fulciatur scripturarū, vult attribuere consensum, legat epistolā B. Ca-
lixti papæ directam vniuersis episcopis per Galliā constitutis, & B. Gre-
gorij ad Secundinū inclusum, vbi ipsi hanc sententiā sic firmis & penè
eiusdem rationibus & auctoritatibus confirmāt, ut nullatenus aliorū
probatione indigeat. Sed quoniā idē B. Gregorius idipsum in alijs suis
quibusdā epistolis studiosè prohibet, ne sibi ipsi contrarius sit: de apertis
quidē prohibuisse, de occultis verò post condignā pœnitentiā concessisse
intelligitur. Nā crimen quod nec à Deo imputatur, nec ab hominibus
esse putatur, nō reprobat, nec decolorat, ut iā dixi: cum tamen in tali re
cuiq; tutius sit coram Deo plus timere quam confidere. Prohibere au-
tem inuitum debere, qui occultum crimen humili confessione spontè
& occultè detegit, minimè existimo: ne multis obruatur virtus salu-
bris confessionis, qui potius eligerent penitus vsq; in mortem occultari,
quam hac occasione in certitudinem vel in suspicionem alicuius crimi-
nis adduci. Vt enim confiteantur illi peccatum suum statuitur, sed con-
fitemem absque eius consensu à sui ordinis officio cessare nemo cogit,
sed potius magni criminis reus esse videtur, qui cogit: quia sic & con-

fitentem penitere confessionis & plures nondū confessos, horrere & refugere confessionem compellit.

Nam satis patet quam minus malum sit, cui libet peccatori ad altare cum amore confessionis peractæ, & spe misericordie humili mente accedere, quam se cum odio confessionis, & desperatione venie induto corde, desiderio vel etiam actu sumptuose ingerere. Ille itaq; cui confessio fit, nequaquam particeps estimandus est minoris culpa, in qua alium permittit non consentiendo, sed maiorem prudenter praecauendo. Particeps verò maioris criminis autorq; esse videtur, ad quod multos impellit & si non volendo, tamen inordinate plus quod minus quam quod maius erat timendo. Sed manifestum est, quia illi qui humili contritione superbam verecundiam conculcando, semetipsosq; indicantes indecenter cessatione sponte cōsentiunt, multo tutius ministrant permissi seu etiam iussi, quam illi qui cum verecundia humana inter Deum & se iuste iudicare refugiunt, licet is cui confitentur valde periculosius prohibeat istos inuitos, ut supra dictum est, quam illos spontaneos. Et cum utrisq; necessarium sit vel ad tempus abstinere, puto quia illi qui non libenter cessant ad quod non bene properant, sunt tantum relaxandi, hi verò qui sponte abstinent, ad id quod non praesumunt etiam reuocandi. Nam in istis, si reuocentur, obediēte tegmine praesumptio palliatur, in illo verò humilitas obediētia robore adiuuatur. Quae reuocatio non indifferenter, sed magna praelati confessionem suscipientis discretionē faciēda est. Sape namq; contingit, ut aliquis non per immissum criminis perpetrati honorem, neq; per vim humilitatis humanam verecundiam superet, sed per stultitia tenebras & impudentia duritiam suaditatem sceleris & pudorem non sentiat, & per negligentiam officium suum non appetat. Qui autem huiusmodi est, nunquam ad sacrum officium aut vocandus aut reuocandus est, sed cum pro ipso penitens supplicat humilitas, suggerit contritio, intercedit vita mutatio, tunc nimirum si praelatus nō tam de meritis aliquibus quam de magna misericordia & multitudine miserationum Dei illum confortans ad sui usum officij remittat aut inuitet, eo quod temere quam prudenter egisse videtur.

Est enim sæpe in huiusmodi prauenienda pusillanimitas, excludenda contemptus suspitio, ostendenda beneuolentia, exhibenda compassio. Hoc enim modo qui tales sunt, quanto benignius tanto effectius ad perfectionem promouentur, & tanto strictius bono proposito ligantur. Potui plura de scriptis primum his interserere, sed quia epistolaris breuitas, quæ nimis se extendi reclamation, non consentit, simpliciter quid de interrogatis sentirem paternitati vestra iussus exposui. Omnipotens Deus nos & in his & in omnibus, quæ nobis agenda sunt, sic in rectitudine veritatis dirigat, ut pro eis seipsum mercedem retribuat. Si præsens essem coram vobis, & sancta congregatione vestra, de qua multa bona vidi, & à multis concorditer maiora quoridie audio, supplici mente totum corpus prosternere, & ut me bonorum quæ Deus operatur in vestro sancto monasterio in perpetuum participem, in fraterna charitate denuò per amplius concederetis postularem. Sed quoniam ego nimium distans hoc non possum, præsumo de meis meritis, sed de vestra sanctitate rogare, ut vos hoc ipsum pro me non humiliato corpore, sed benigna mente ab iisdem filiis vestris mihi petatis, & cum illo concedatis. Hucusq; epistola S. Anselmi.

22. AD IPSVM SE CONTVLERVNT:] Non solum fratres de monasterio Hassunga, sed alij quoq; viri celeberrimi, inter quos merito suo numerandus* Diemo nostri ordinis abbas in ciuitate Salzburghensi, qui propter excommunicationem Regis Henrici quarti de monasterio suo fuit expulsus, quoniam cum S. Romana Ecclesia sentiens, excommunicatis communicare noluit. Venit ergo fama S. V. Vilhelmi abbatis pronocatus ad monasterium sepedictu in Hirsaugiam, & inter fratres conuersatus humiliter, cum vite eorū laudabilem institutione vidisset, decreuit perpetuò cum eis in Domino permanere. Itaq; monachus denuò factus sub V. Vilhelmo religiose conuersabatur, gratias agens Deo, quod tam sancta congregationi meruit inscribi. Deinde post annos aliquot in archiepiscopū Salzburghensis ecclesie sublimatus est, & de monasterio Hirsaugiensi per obedientia cōpulsus recessit inuitus. Præfuit autē ecclesia

*al. Thie-
mo seu
Theodo-
marus.

ecclesie probata strenuè verbo & exemplo, multis præbens incitamentum virtutum. Tandem amore diuino successus cum alijs multis ad terram sanctam ire, dominicumq; inuisere statuit sepulchrū, & in itinere captus à paganis cū cæteris suis peregrinationis plerisq; socijs martyrio coronatus est, cuius gesta habentur nuper edita Tomo 4. Antiq. lect. D. Henrici Canisij. Eiusdē præclaram mentionē facit Paulus Bernriedensis in suo commentario de vita Gregorij VII. quem diu desideratum & in tenebris delitescentem nuper euulgauit, ac nobis illustrauit R. P. Iacobus Cretserus Soc. IESV S. Theologiae Doctor & Professor. Ingolstadtensis.

23. RELIGIO QVOQUE MONASTICA.] Appellatur hæc Reformatio Hirsaugiensis siue noua Cluniacensis, eo quod constitutiones suæ ex illo monasterio assumpserit, id ferè hac conditione accidit. Missus erat à Gregorio Papa VII. pro causis ecclesiasticis legatus in Germaniam & Gallias, vir venerabilis, eruditione scripturarū ac morū sanctitate integerrimus, Bernardus abbas Massiliensis ordinis nostrī, qui ueniens ad monasteriū Hirsaugiense, quasi ad anni spaciū propter difficultatem itineris consuevit, quod volebat, ibi cū fratribus remansit. Huius viri consilio S. abbas VVilhelmus pro pleniori monachorū institutione perdiscedā, duos ex monachis suis Cluniacū direxit, ac postea iterū duos, ac tertio nihilo minus duos, qui diligenti examinatione omnia illius congregationis secreta rimati sunt, & in scriptis cōstitutiones ad Hirsaugiā retulerunt. Vnde VVilhelmus reuerendissimus abbas permissione Hugonis Cluniacensis abbatis sanctissimi, statuta & consuetudines sibi transmissas mutatis iuxta considerationem loci, regionis & aëris quibusdam rationaliter mutandis in duobus libris ordine pulchro digessit, fratribusq; suis & posteris pro conseruatione conuersationis monasticæ obseruandis tradidit.

Habetur in Bibliothecā nostrā antiquissimus MS Codex in mēbris, de carimonijs Monasterij Cluniacēsis, duobus libris ut hic innui videtur distinctis: aliā quidē manu, logég, diuersā reliquā scripturā, Odi-
loni Abbati Cluniacensi adscriptus: at qui si aliquid cōijcere audeat, hūc
ipsum

ipsam esse factum nostri huius VVilhelmi dicerem, nusquã enim inter opera S. Odilonis, siue etiam ipsius Odonis huius reformationis primi auctoris, inscriptio huius libri annotatur, à Thritemio verò, Arnoldo VVionio sic distinctus, semper huic nostro VVilhelmo adscribitur: accedit ad argumenti huius confirmationem, quod Monasterium nostrum S. Vdalrici nunquã confœderatum fuisse legitur cū Monasterio Cluniacensi, cum Hirsaugiensi verò ipso adhuc S. VVilhelmo in viuis agente, vt prodidit Trithemius.

24. CELLA S. GREGORII.] Hanc abbas VVilhelmus anno dominicæ natiuitatis 1083. in Richenbach fundauit, cuius foundationis seriem ipsius verbis duximus his potius quam alienis inserere. In nomine sanctæ & indiuiduæ Trinitatis. Ego VVilhelmus nullis meis meritis, sed solâ Dei misericordiâ cœnobij Hirsaugiensis abbas, notum esse desidero omnibus tam futuris quam præsentibus, quod quidam ingenuus senior nomine Bern, prædiolum suum in nigra sylua situm, in loco qui à riuo, qui ibi Murgam influit, Richenbach vocatur, sancto Aurelio Hirsaugiæ in præsentia idoneorum testium in æternam hæreditatem tradidit: id vnicè postulans, vt idem monasterium construi satagerem. Accepto igitur communi concordiq; seniorum nostrorum consilio, misimus fratres monachos nostros tres, & laicales quinq; in idem prædiolum, nemore densissimo hispidum, quatenus syluâ erutâ, locoq; purgato construerent monasterium beato Gregorio. Anno itaq; incarnationis Dominicæ 1082. indictione 5. circiter Idus Maij, cum venissent ijdem fratres in prædictū locum haud paucis diebus protugurio fruebantur nudâ abiete. Horum autē vnus vocabatur Ernestus vir probus & curialis, qui iam pridē se suaq; omnia nostræ dediderat obedientiæ, quem cum suis omnibus eidem loco in adiutorium concessimus. Exiit ergo idem Ernestus loco & fratribus prouisor, & quasi pater secundus, qui adextirpandâ syluam ad purgandum locū, ad ædificandū monasterium, ad construendas officinas, maximè suas ipse inpensas dedit, & vndequaque competenter acquisiuit. Eius ergo parentumque ipsius, sicut

& meam meorumq; memoriam ibidem celebrem haberi dignum iudicavi, libensque firmaui.

25. GEORGII MARTYRIS.] *Situm est hoc monasterium in Nigra sylua Constantiensis diœcesis, in quo VVilhelmus abbas posuit monachos de suo conuentu Hirsaugiensi viros probatos & in omni religione clarissimos. Quibus in abbatem prefecit Henricum discipulum suum & monachū huius cœnobij, virum spectatæ religionis, qui verba & exemplo subditos suos ad contemptum presentium & amorem futurorū animauit.*

26. IN HONORE S. MARTINI.] *Vbi etiam de suo conuentu monachos & abbatem posuit, qui proculdubio sub patre sanctissimo regularibus instituti disciplinis non poterant esse nisi religiosissimi, maxime cum ad nouas plantationes non infirmiores quosq; sed meliores quos haberet monachos mittere prudentissima consideratione pater DEO plenus consueuerit.*

27. IN THVRINGIA] *In ciuitate Erphordensi in honorem SS. Apostolorum Christi Petri & Pauli, in quo similiter fratres de conuentu suo Hirsaugiensi posuit, ipsumq; cœnobium & fratres Giselberto ex monacho Hirsaugiensi eo tempore abbati in Reinhart & bronna regendum & procurandum quousq; eis de abbate prouideret, commendauit.*

28. IN PROVINCIA CHARENTINORVM.] *Hoc Lauense dicitur, ad quod fratres de suo conuentu misit viros probatæ conuersationis, quibus VVerzilonem monachum venerabilem prefecit abbatem.*

29. SCHAFFHAUSEN.] *Hoc monasterium in Sueuiâ situm circa annum Domini MLX. Comes Euerhardus & Ida comitissa construxerunt, quod magnis prædijs & bonis cumularunt. Verum posteris temporibus illud vetustate penè collapsum, sanctus pater VVilhelmus pulchro tabulatu instaurans, monachis donauit, quibus etiam Sigefridum sui cœnobij monachum prefecit.*

30. PETERSHUSEN.] *Huic monasterio abbatem dedit, venerabilem virum, moribus & scientia insignem Diethericum sui cœnobij monachum, qui regularis disciplina feruidus cultor & instaurator fuit, & multos verbo & exemplo ad mundi contemptum perduxit.*

31. CAMBERGENSE.] *Est hoc monasterium in Herbipolensi diocesi situm, sed nunc ab ordine translatum, huic abbatem dedit Guntherū monachum, virum prudentia & religione venerabilem, qui antè conuersionē suam nagnam in curialibus opinionem experientia consequutus fuerat.*

32. FACTVM GREGORII PAPÆ VII.] *Hoc exemplum apud Paulum Bernriedensem non legi, sepius tamen etiam alias in dubijs & aduersis rebus confugisse ibidem legitur ad opem B. Virginis, & alias simul reuelationes per orationes aliorum virorum Sanctorum meruit habere.*

33. PRIMVS INSTITVIT.] *vel potius abolitum renouauit, vt loquitur Thritemius his verbis: Ferunt denique hunc reuerendissimum patrem V Vilhelmum Conuersorum huiuscemodi vsu in Germania Cænobijs primum vel instituisse, vel potius abolitam renouasse, quem solum in primæuā monachorum conuersatione olim nouimus celebrem. Vide etiam quæ his adiunxit R. P. Iacobus Gretserus in suis notis ad commentarium Pauli Bernriedensis de vitâ Gregorij VII. Hos Conuersos Satyra quadam schismaticus poetaster ad Henricum V. Germania Regem petulanter incesit. Extat in Chronico Laurisheimensi Tom. 1. Illust. scriptorum Germaniæ. Inter cetera sic conuittatur.*

Nunc quoq; barbati, qui sint, attentius audi.

*Sunt ergo laici Miliensibus * associati,*

Quos risus populi dedit hoc agnomine fungi,

Sunt quia prolixis barbæ ad pectora pexis

Deformes &c.

Austerâ facie sunt & tonsi caput altrè,

Cautius ancisis ceruicibus, tenore capillis &c.

Videtur idem V Vilhelmus reformasse etiam tonsuram & habitum Monachorum. Hinc ATTONS I de quibus hic noster Paulus. *Ipse namq; est, inquit Tritemius, qui ordinem nostrum in omnibus penè Theutonici Regni Prouincijs miserè collapsum reformare studuit, & in multis etiam Cænobijs reformauit. Hinc Satyricus, de quo paulo antè.*

Hi per tonsuras grandes, grandesq. cucullos &c.

Per caput abradi terratenus & manicari, &c.

Habebant autem consuetudinem, ut ijs qui ad religionem monasticam admittendi erant, non solum caput, sed etiam barba certis quibusdam ritibus abraderetur, & eam ob causam impubes non suscipiebantur, & notatur in constitutionibus Cluniacensium MS. capite 1. Secundum consuetudinem autem nullus ad conuersionem laicus in claustrum recipitur, quin tali ætate sit prouectus, ut vel tantum barbæ habeat, quod tonsuræ huius ordo impleri valeat, quiq; in posterum custodiæ subiugari non debeat, excepto si tam incautus esse coeperit. Itaq; ante vigesimum secundum aut tertium annum non facile quis recipiebatur, quod & ipsum tractum est ex antiquorum statutis. Nam id ipsum S. Sabam de Laurâ suâ decreuisse legimus, uti nullus in cœnobium suum nisi barbatus admitteretur, quia crederet impuberes anachoretis & monachis pericula creare. Quod & D. Basilus affirmat. Aliam rationem etiam reddit R. P. Mathæus Raderus Soc. IESV, in 1. parte Viridarij Sanctorum, quod nimirum aliquando contingere sole-ret, uti femina quadam piâ quidem intentione, ut essent extra sexus sus-
 pitionem, pro eunuchis se gererent, & ita Monachorum congregationibus associarentur, exempla non pauca leges apud eundem.

34. DE QVORVM CONVERSATIONE] Opera pretium videtur hic annotare ea, quæ Bertoldus in Chronico Anno MLXXXIII. scripsit, & itidem sæpe memoratus R. P. Iacobus Gretserus ad Bernriedensem de VVilhelmo nostro annotauit. Eodem tempore in Regno Teutonico-
 rum tria monasteria cum suis cellulis, regularibus disciplinis instituta, egregiè pollebant: quippe Cœnobium S. Blasij in ni-
 grâ sylua, & S. Aurelij, quod Hirsaugia dicitur, & S. Saluatoris, quod Schafhusen dicitur, id est, nauium domus. Ad quæ mona-
 steria mirabilis multitudo nobilium & prudentium viro-
 rum hac tempestate in breui confugit, & depositis armis euangelicam
 perfectionem sub regulari disciplinâ exequi proposuit; tanto in-
 quam numero, ut ipsa monasteriorum ædificia necessario amplia-
 rint:

rint: eò quod non aliter in eis locum commanendi haberent. In his itaq; monasterijs nec ipsa exteriora officia per seculares, sed per religiosos fratres administrantur, & quantò, nòbiliores erant in seculo, tantò se contemptibilioribus officijs occupari desiderant, vt qui quondam erant Comites, & Marchiones in sæculo, nunc in coquinâ & pistrino fratribus seruire, & porcos eorum in cãpo pascere, pro summis computent delitijs. Ibi nẽpẽ & porcarij, & bubulci præter habitũ, iidẽ sunt qui monachi. Tantò autẽ charitatis ardore omnes feruent; vt quilibet eorum, non tam suum, quam alienum desideret profectum, & in exequendã hospitalitate insudant tam mirabiliter, ac si se perdidisse æstiment, quidquid pauperibus CHRISTI, & hospitiibus non erogauerint.

35. NOVVM MONASTERIVM.] *Capit. B. Pater hoc monasterium construere anno regiminis sui decimo tertio, qui fuit dominica natiuitatis M LXXXII. Cumq; necessaria ad hoc opus præparare cepisset, lignorum enim ibi & lapidum magna copia erat, Domino Deo providente cæperunt diuites & nobiles multa pro Dei amore conferre, & sanctum opus propter laudabilem conuersationẽ monachorum & samam VVilhelmi abbatis sine intermissione promouere. Fuit eo tempore quidam Marchio potes & diues nomine Hermannus, qui diuino spiritu attractus, mundum pro Dei amore cum omnibus rebus & pompis contemnens, occulteq; fugiens, nemine præter uxorem sciante, ad monasterium Cluniacense incognitus diuertit, assumptog, à S. Hugone sancta conuersationis habitu, pro summi pastoris amore pecorum monasterij eiusdẽ factus est. Huius præstantissimi viri vxor post coniugis præfati discessum, Deum bonorum suorum volēs instituere heredem, sumptus & impensas sancto abbati VVilhelmo ad construendum nouum monasterium inchoatum præstuit. Quæ tandem nescio qua ex causã vsq; adeò fuit offensa, vt sanctum opus intermitteret, & retractis manibus relinqueret imperfectum. Ex his tamen quæ antea contulerat, tantum superfuit impensarum, vt reliquum penè totum quod restabat, perficeretur.*

Huius autem adificij non alios artifices habuisse credendum est, quam

monachos suos, quippe cum ferme ducenti essent numero, erant inter eos latomi, fabri lignarij, ferrarij, & architecti in omni arte & scientia architecturae procul dubio experientissimi, qui totum opus sine adiutorio secularium artificum egregio tabulatu consummarunt.

Dedicata est noua ecclesia anno Domini M X C I. circiter Cal. Maij, nam S. VVilhelmus nouem hebdomadibus superuixit.

36. IV. NON. IULII BEATO FINE PERFVNCTVS.] Anno Dominica natiuitatis M X C I. Indictione XIV. Sub Henrico Imperatore quarto & Urbano papa II. Anno suscepti regiminis XXII. aetatis vero sua anno L X V. Bertolphus Constantiensis in appendice ad Contractum, cum III. Non. Iulij obiisse tradit. Erat vero B. VVilhelmus vir per omnia dignus honore, cuius etiam dispositio corporis quendam reuerentia cultum ab inuentibus exigebat. Staturâ siquidem procerus, in anteriori corporis parte caluus, pilos in reliquo raros habebat, faciem caerulei mixti albedine coloris, pulchram aliquantulumq; productam, manuumq; digitos pulchrâ longitudine subtiles, ac totum corpus debita proportione ad virtutem fuerat ordinatum. Vox illi grandis atq; virilis erat, qualis cum naturali quodam ornatu verborum, optimum quemq; oratorem facere consuevit.

37. ANTE OBITVM SVVM DIREXERAT.] Miserat enim prius Romam ad summum pontificem Urbanum II. qui aliquando in Cluniaco monachus fuerat, petens sibi aliquid de beatissimi principis Apostolorum reliquijs transmitti. Veniens ad papam prior Gebhardus benigne quidem ab eo susceptus est, petitas tamē reliquias obtinere nō potuit. Audiuit autē ab ipso summo pontifice Gebhardus de capillis S. Petri veras in monasterio Cluniacensi reliquias haberi, deditq; consiliū papa, ut VVilhelmus abbas tanquā amicus S. Hugonis ex illis aliquid postularet, quod et postea factū est. Verū papa ne vacuū remitteret missū, quorundā aliorū sanctorū reliquias B. VVilhelmo abbati per manus eiusdem Gebhardi, pro charitatis munere destinauit.

38. ODDO.] Ex nobilibus Francorum, secundus Cluniacensis Abbas, & primus ordinis monastici Nigrorum reformator, obiit sanctitate clarus anno DCCCCXLIII. die XVIII. Nouembris. Eius vitam inuenies apud Sur. tom. 6.

39. ABBAS CLUNIACENSIS.] *S. Hugo nimirum sextus eiusdem monasterij abbas creatus anno MXLIX. Cal. Ian. qui præsuit annis LX. mensibus tribus & diebus XXXIX. & obiit anno MCIX. tertio Cal. Maij. Hic leprosum & paralyticum sanauit, & puerum mortuum vitæ restituit. Discipulos habuit egregios, inter quos fuere Gregorius VII. & Urbanus II. Pontifices Romani, & multi præterea alij Episcopi & S. Ecclesiæ prælati. Ecclesiam Cluniacensem diuinâ admonitus reuelatione, toti etiam Orbi mirandam spatio viginti quinq; annorum opere mirifico compleuit, in modum videlicet Crucis & Patriarchalis.*

40. DE S. GREGORIO.] *Huiusmodi exempla non pauca inuenies apud Ioannem Diaconum in vitâ Gregorij lib. 4. pluribus capitulis. apud Suriium tomo 2.*

41. SANCTOQUE GALLO.] *Et hæc leges apud Valafridum de vita S. Galli, libro 2. diuersis capitibus.*

42. EPISCOPVS ARGENTINENSIS.] *Hoc paulo latius à Trithemio his refertur: Ad hoc facinus perpetrandum Vernerus episcopus constitutus per simoniam ad ecclesiam Argentinensē, homo peruersus, & S. Romanæ Ecclesiæ atrocissimus inimicus, tanquā obsequiū præstiturus Imperatori, milites cohortatur suos, promittit prædā ingentē de spolijs monachorū. Cumq; milites detestari nefas tam immane in famulos Dei cœpissent, insanus pontifex dixit: Ego vos, ô milites fortissimi, in hoc obsequiū regis nostri iustissimi præcedā, & quicūq; vestrū me secutus non fuerit, reus læsæ maiestatis erit. His dictis loricā induit, quā indutus, equū plenè minarum in monachos Hirsaugienses, ascendit, subitoq; clamās & ululans, horribiliter cecidit, & morte subitanea præoccupatus cū eis videntibus expirauit. Cæteri vero tam miserabilem pontificis intuentes exitum, valdè timuerunt, nullusq; eorum deinceps ausus est contra monasterium Hirsaugiense sinistrū aliquid pertentare.*

43. S. VDALRICVM.] *Creatus est vir hic eximia sanctitatis episcopus Augustan⁹ anno DCCCCXXIII. Migravit à sæculo anno DCCCLXXIII. regiminis L. ætatis verò LXXXIII. IV. Non. Iulij.*

44. ALTERVM VERO CONRADVM] *Ordinatus est tricesimus Constantiensis episcopus à prædicto S. Vdalrico, mortuus. verò anno Christi DCCCCLXXV. regiminis XLI. VI. Cal. Decembris.*

Idcirco verò in visione hac cum B. VVilhelmo apparuisse credi possunt, vel quod speciales Suevia patroni, vel quod in vitâ singulariter benigni erga hospites & pauperes ac misericordia operibus clarissimi semper habiti fuerint.

45. PARVO POST TEMPORE] *Ordinatus est Gebhardus Spirensis episcopus anno Christi MCV. Guil. Eisengr. in Chron. Spi. l. 12. eundem VI. annis præfuisse scribit. Thritemius verò tantum anno vno & mensibus quatuor episcopatum tenuisse tradit. Hic quamdiu fuit abbas magni semper nominis & fama apud omnes celeberrime fuit. Sed posteaquam relicto monasterio Hirsaugiensi, episcopatum assumpsit, mox celebritatem minis famæ, præstantiam cum abbatia pariter amisit. Omnes eum nobiles & ignobiles, amici & inimici, domestici & extranei, contemnere, despicere & irridere cæperunt, tanquam superbum, vanè gloriosum & avarum insipientemq., quippe qui monasterium insigne locumq., fama celeberrime gloriosum, & filios obedientes ad omnia deuotos & sanctos pro episcopatu reliquisset. Plura de eodem dignâ memoriâ leges apud Thritemium in Chron. Hirs.*

46. VVORMATIENSIS EPISCOPVS] *Eppo nimirum, de quo hæc scribit Thritemius. Post mortem Dietmari VVormatiensis episcopi, que accidit anno Domini MLXXXV. Indiët. VII. Eppo in episcopum ordinatus his temporibus claruit, de quo multa miranda narrantur, & annis non paucis in episcopatu suo præfuit.*

47. ANNO MILLENO] *Hi posteriores versus alterius videntur Auctoris & ætatis, nam stylus in plurimis differt à priori. Possunt tamen aliqui paucis transpositis v oculis ad legem metricam facile reuocari, ut ita nimio scriptorum vitio corrupti esse videri possint.*

Imo in exemplari Monasterij B. V. ad Scotos Vienna in membranis omnino non habentur, ita ut facile persuaderi mihi patiar, adiectos esse ab aliquo pio quidem viro, sed non satis erudito. Sequebatur tamen

*tamen vnicus qui Epitaphium clauderet: Defunctus tecum, viuitq;
 beatus in æuum. Post prædictos versus Leoninos, quibus mirè dele-
 ctata, & oblecta fuit antiquitas, sequebatur Hymnus instar: Iam Lu-
 cis orto sidere, &c. constans Lambico Dimetro, quamuis hic non ser-
 uatum.*

H Y M N V S.

Audi DEVS hymnizantium,	Hic fuit viuens hostia,
Prece tuorum supplicum,	Per cuncta vitæ spatia,
Sancti Confessoris tui	Mactauit in se vitia,
Solennia colentium,	Crucis ferendo stygmata.
Insignis miris actibus,	Huius ò CHRISTE gloria,
Hic fulsit & virtutibus,	Iam factus & victoria,
Lucerna lucens omnibus	Ipsius per suffragia,
Domo DEI manentibus.	Da nobis vitæ gaudia.
Fundans in CHRISTO plurima	Laudamus te Patrem DEVM,
Monachorum cœnobia,	Vnicum simul filium,
Muros erexit coelitus,	Spiritumq; paraclitum,
Viuis vtens lapidibus.	Nūc & per omne seculum.

AMEN.



K

INCL